TEATER TIDNINGEN

NR 4 2012 PRIS 75 KR

Platsspecifik teater i New York
Mexikansk scenkonst då och nu
Heiner Goebbels sceniska poesi
Stefan Kaegis tankar om publiken
Barnsoldaters berättelser från Kongo

Digital teknik i publikens tjänst?

Att förlusta och kanske förvilla publiken med hjälp av innovativa tekniska lösningar, det har man försökt sig på i alla tider. Men vilka möjligheter öppnar den digitala tekniken för morgondagens publik? Rebecca Forsberg och Willmar Sauter gör nedslag i några uppsättningar som pekar framåt.

DE GAMLA GREKERNA konstruerade en lyftkran för att låta gudar och hjältar sväva över scenen. Teaterpubliken har i alla tider fått njuta av den senaste tekniken. Under renässansen experimenterade man med perspektiviska scenbilder, som 100 år senare resulterade i de rörliga kulisserna. Den elektriska strålkastaren revolutionerade iscensättningskonsten vid sekelskiftet 1900. Idag har den digitala teknologin dragit fram på teaterscenen och frågan är vilka konstnärliga möjligheter optiska fiberkablar, trådlösa överföringar och sensorstyrda elektroner öppnar för morgondagens publik.

Direktsända föreställningar som upplevs »live« på en bioduk har redan blivit standard. Huruvida Metropolitanoperans »Carmen« känns som levande teater i Gideågårdens samlingssal kan diskuteras, men faktum är att dessa begivenheter drar en stor publik. Met fortsätter att utmana publiken och den tekniska framfarten har lett till att »halva Manhattan kräver operachefens huvud på ett fat« (Björn Wiman, DN 27/5–12).

GPS guidar publiken

Tekniken rullar snabbt vidare. Istället för att be publiken att stänga av mobiltelefoner delar man på Kista teater ut mobiltelefoner för att följa »Antigones dagbok« under en vandring genom Stockholmsförorten Husbys gränder och torg. »Antigone har försvunnit, men vi har hittat hennes dagbok och kan följa hennes spår«, säger en röst i mobilen. Det är en GPS-styrd radioteater per telefon. Rösten, musiken och en karta på displayen uppmanar oss att promenera från spelscen till spelscen. På vissa ställen finns temporära skulpturer av spraymålade plaststolar, färgglada vimplar och brutala masonitskivor, andra hållpunkter markeras av en lekplats, en kiosk, en gångbro och så vidare. Så snart åskådaren/vandraren närmar sig en spelscen tonar musiken bort och dramat tar vid. Efter varje scen ställer Antigone frågor som kan besvaras via sms. »När skulle du avslöja en hemlighet?« »Vad får ditt hjärta att börja slå?« »Vad betyder frihet för dig?«

På mobiltelefonen kan man också se vad andra skriver genom att skrolla på skärmen: en blogg där allas reflektioner bidrar till berättelsens dramaturgi.

I »Antigones dagbok« möjliggör den digitala tekniken en rad konstnärliga val. I denna föreställning har man helt lämnat teaterlokalen – åskådarna befinner sig i den öppna förortsmiljön från första stund. För ungdomarna från de kringliggande skolorna, som denna produktion bland annat vänder sig till, är det en välkänd miljö som de får uppleva på ett annorlunda sätt. En ny, teatraliserad omgivning och en interaktiv publik samt en enkel uppföljning på webben är något av vad den digitala tekniken erbjuder i »Antigones dagbok«.

»Istället för en platsspecifik föreställning skapades här en tidsspecifik produktion – något som upplevs samtidigt men på olika platser.«

Stövlar och rakkniv

Den digitala tekniken tränger sig också in i teaterrummet, där publiken på sedvanligt sätt sitter i sina röda fåtöljer. Ett sådant exempel under våren 2012 var Anna Petterssons ensamversion av »Fröken Julie« på Strindbergs intima teater. Scenografin bärs bort och kvar är stövlarna och rakkniven – den senare projiceras uppförstorat på en duk som spänner över hela scenbrädden. Anna Pettersson tar över scenen: »I kväll är fröken Julie galen igen; komplett galen! – Så, är han här nu? – Jag följde greven till station...« Hon spelar alla roller, eller rättare: hon presenterar alla roller, i samma neutrala scenkostym, med samma röst, samma hållning. En liten ryckning på ett ögonbryn, en liten vridning av huvudet och vi i publiken vet exakt vem i pjäsen som talar.

Samtidigt interagerar hon med den stora duken i bakgrunden. För det mesta avbildas det som finns på scen, men på ett lekfullt sätt samspelar hon med de bilder som kameramannen fångar in. Det blir inga kompletteringar, men gärna dubbleringar, som när grevens stövlar i kamerans upprepning av duken bildar kolonner som förlorar sig i oändligheten. Det blir en lek som dekonstruerar Strindbergs pjäs. Varför ska fröken Julie dö? Leken har ett vasst slut: skådespelerskan ställer sig på Julies sida, medan den arrogante förföraren Jean återvänder till stövlarna. Rakkniven och stövlarna som »leitmotiv« genom texttolkning och digital teknik.

Dubblerad betraktare

Denna uppsättning kom till som ett experiment inom det konstnärliga utvecklingsarbetet vid Stockholms dramatiska högskola. Användningen av videoteknologin är inte sär-

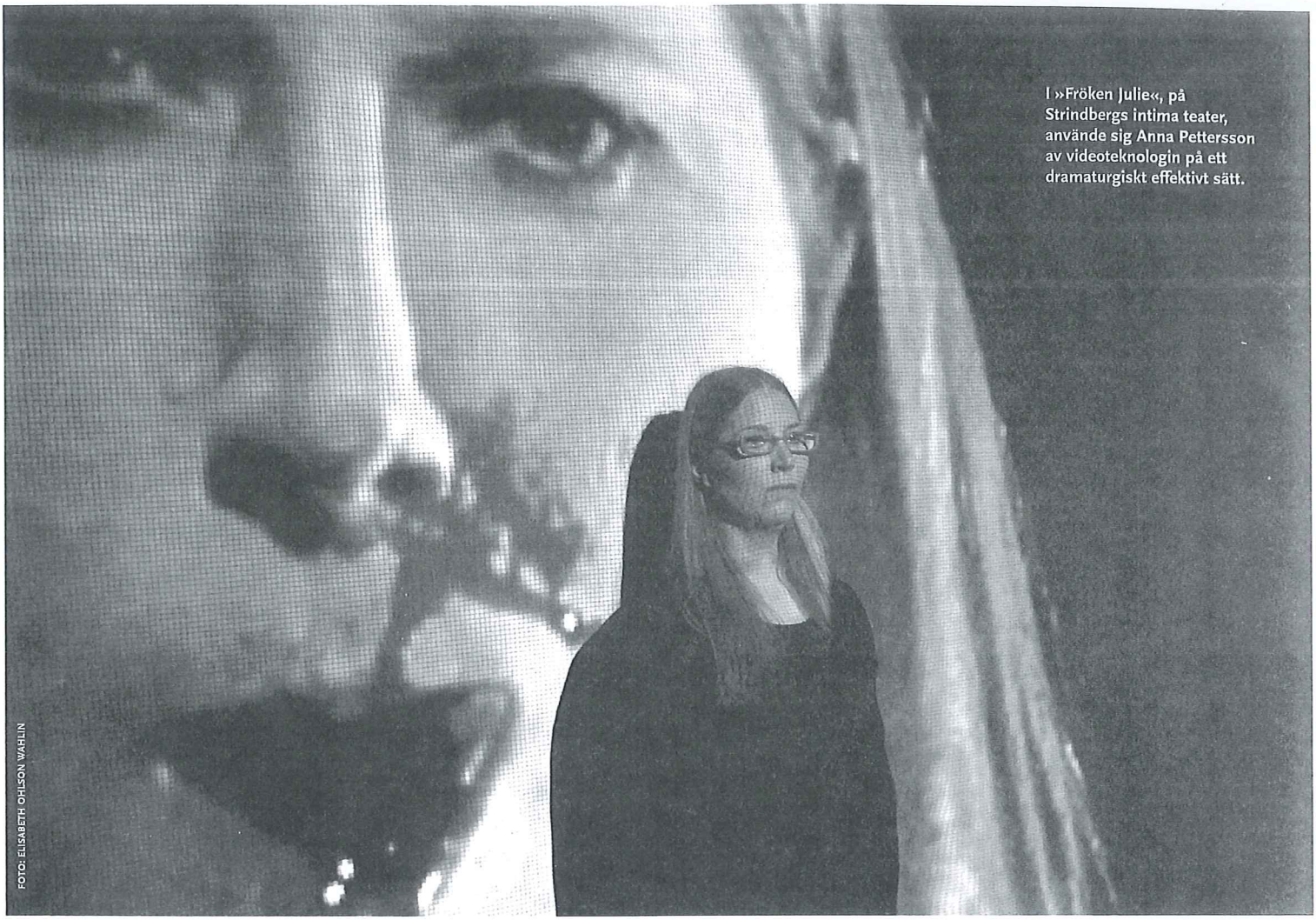

I »Fröken Julie«, på Strindbergs intima teater, använde sig Anna Pettersson av videoteknologin på ett dramaturgiskt effektivt sätt.

FOTO: ELISABETH OHLSON WAHLIN

skilt långt driven, jämfört med Berlins teaterscener eller med amerikanska performance-konstnärer, men den utnyttjas på ett dramaturgiskt effektivt sätt. Det gjorde även Katie Mitchell i sin »Fröken Julie« som visades i Stockholm under Bergmanfestivalen. I denna version blev den gravida kokerskan Kristin huvudfiguren som iakttog hela förförelsen och förstörelsen både på scenen och på filmduken. I ett publiksamtal på Dramaten avslutade Katie Mitchell med att hoppas att hon i framtiden kan koppla flera scener till samma produktion.

Detta har redan prövats i en högteknologisk produktion som teaterpubliken kunde uppleva i Husby och i Kista – samtidigt! Föreställningen »Lise & Otto« spelades nämligen på två scener med varsin publik och med en av skådespelarna på respektive plats. Medan Linda Lönnerfeldt framträdde som atomfysikern Lise Meitner på scenen i Husby, spelade Andreas Liljeholm nobelpristagaren Otto Hahn på en scen i Kista science tower. Genom en fiberoptisk kabel var de båda spelplatserna kopplade till varandra och via ett kontrollrum på Stockholms drama- →

FOTO: REBECCA MEDICI

FOTO: REBECCA MEDICI

»Antigones dagbok«, med Kista teater, är en GPS-styrd radioteater per telefon – publiken vandrar runt i förorten Husby medan de lyssnar.

→ tiska högskola – på andra sidan stan – blev den »frånvarande« skådespelaren »närvarande« på en projektionsduk. Men denna uppdelning av scenen på två platser var inte bara en teknisk innovation, den hade också en stark symbolisk betydelse och den attraherade olika grupper av åskådare.

Här och ändå där

Lise Meitner och Otto Hahn samarbetade i över 30 år i Berlin, men nazismen skiljde dem åt: Lise levde som flykting i Sverige medan Otto Hahn fortsatte med sina kemiska experiment i Berlin. Per korrespondens knäckte de atomens gåta – fissionen som i förlängningen ledde till atombomberna i Hiroshima och Nagasaki, 1945. I pjäsen möts de i Stockholm 1946 när Otto ska hämta sitt nobelpris – ett pris som Lise borde haft lika stor andel i som sin manlige kollega. Det är således betydelsefullt att Lise framträder på scenen i Husby, en invandrartät förort i Stockholm, medan Otto tar gestalt i Kistas högteknologiska miljö. Ändå är de båda närvarande – den ena livs levande, den andra på skärmen.

Tekniskt sett arbetade Kista teater med tre kommunikationsnivåer. Vid sidan om förinspelade filmiska sekvenser och direkta tilltal av den närvarande publiken kommunicerade de båda aktörerna direkt med varandra, den ena i rummet, den andra på duken. Enligt intervjuer med ett antal åskådare provocerade denna uppdelning av scenen fram en längtan efter den frånvarande aktören. Istället för en platsspecifik föreställning skapades här en tidsspecifik produktion - något som upplevs samtidigt men på olika platser. Skillnaden mellan Kista och Husby – bara en tunnelbanestation från varandra – märktes också i publiken. Medan föreställningen i Kista mest lockade dataingenjörer och andra anställda vid detta konglomerat av hightech-företag, bestod publiken i Husby av både byggnadsarbetare, studenter och hijabklädda elever från en närliggande folkhögskola. Fissionen mellan skådespelarna skapade en fusion av den kluvna publiken, när den samtidigt kunde uppleva närvaro och frånvaro på scenen.

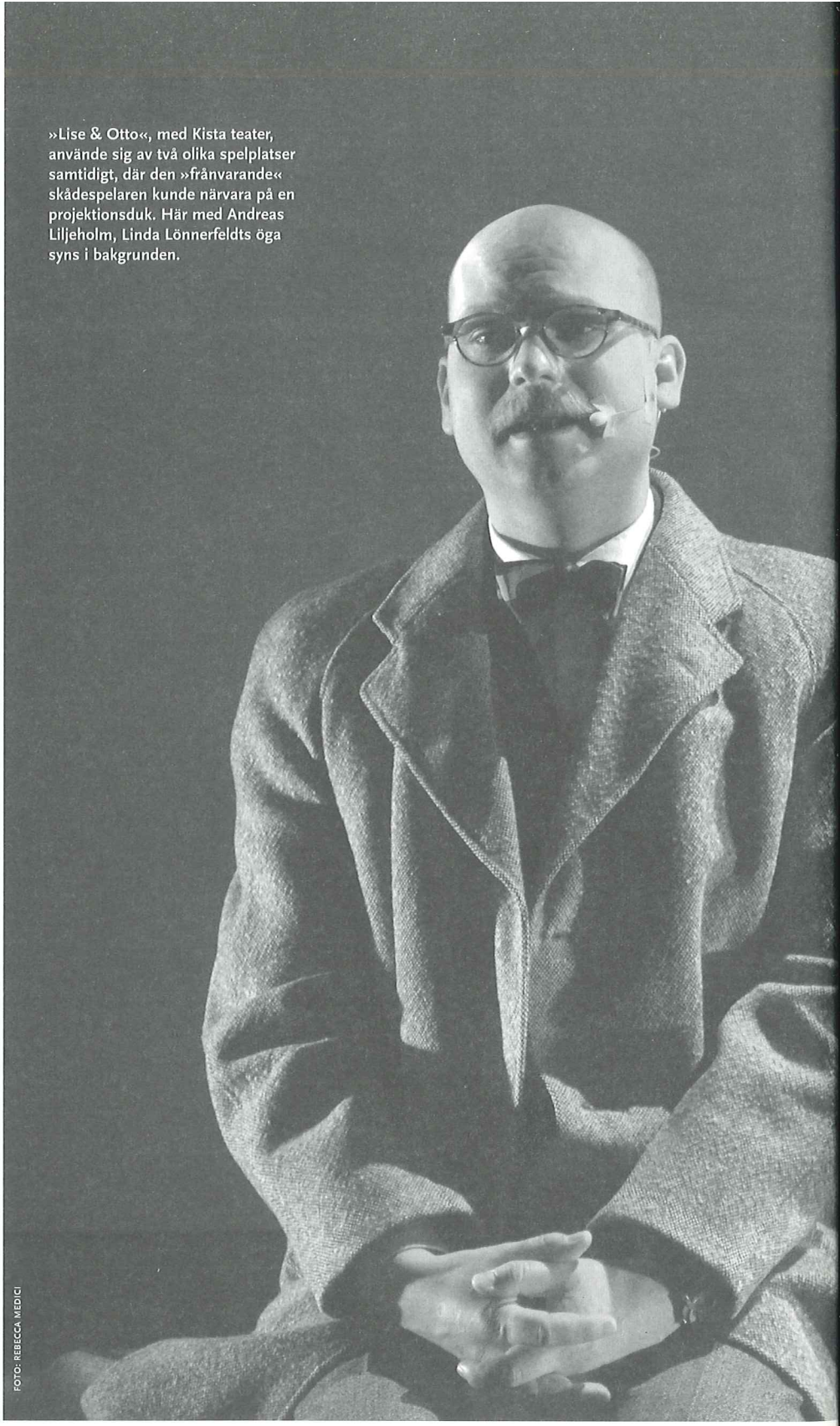

»Lise & Otto«, med Kista teater, använde sig av två olika spelplatser samtidigt, där den »frånvarande« skådespelaren kunde närvara på en projektionsduk. Här med Andreas Liljeholm, Linda Lönnerfeldts öga syns i bakgrunden.

FOTO: REBECCA MEDICI

Behov av korsbefruktning

Vi har idag en fenomenal kapacitet att erbjuda nästan vad som helst, när som helst. I den nya digitala kulturen har konstnärer, regissörer, arkitekter och skådespelare en viktig roll att fylla. De har möjlighet att skapa meningsfull interaktion med den nya generationen som idag växer upp med teknologin i framfickan. Det finns ett växande behov av att konstnärer och forskare fördjupar sina kunskaper och utvecklar produktioner på de digitala arenorna. Flera av de innovativa föreställningarna vi nämnt har vuxit fram ur forskningsmiljöer, korsbefruktade av olika discipliner. Den breda forskningen behövs och det gäller att skynda långsamt så att inte ett överutbud av teknologi lägger sig mellan aktören och betraktaren.

Kista Teater är nära knuten till Institutionen för data- och systemvetenskap vid Stockholms universitet. Där har man tillsammans med de konstnärliga högskolorna i Stockholm bildat ett Centrum för gestaltning för att möjliggöra ett fördjupat samarbete mellan utbildningar i teknik och konst.

Kista Teater har varit en frigrupp sedan 2008. Deras samarbete med Institutionen för data- och systemvetenskap och Kista science center AB tar nu en mer fast form. Man har etablerat

»Vi har idag en fenomenal kapacitet att erbjuda nästan vad som helst, när som helst. I den nya digitala kulturen har konstnärer, regissörer, arkitekter och skådespelare en viktig roll att fylla.«

en forskningsscen, RATS (Research in Artistic Technologies), där ny teknik och konstnärliga produktioner kan prövas tillsammans med en intresserad publik. Det finns ett behov av kunskap i undersökandet av nya kulturyttringar. Det är viktigt att interaktivitet och deltagande förstås i alla led: dramaturgiskt, gestaltningsmässigt och publikt. Nya mötesplatser skapas för kritisk reflektion och forskare och konstnärer bjuds in för att inspirera, utmana och ifrågasätta interaktionen mellan människa och maskin.

Kanske kan vi återerövra teatern som den offentliga politiska arena den en gång var för de gamla grekerna?

REBECCA FORSBERG OCH WILLMAR SAUTER

TIPS:

På Kista Teaters hemsida kan man se ett par korta filmer om »Antigones dagbok« och »Lise & Otto«: **www.kistateater.com/press/**